

Голові
разової спеціалізованої вченої ради
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна
доктору філологічних наук,
доцентів, професору закладу вищої
освіти
Євгенії ЧЕКАРЕВІЙ
Майдан Свободи, 4, м. Харків, 610022

ВІДГУК

офіційного опонента

в. о. завідувача кафедри українського мовознавства і прикладної лінгвістики
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, доктора
філологічних наук, професора

ШИТИК Людмили Володимирівни

про дисертаційну роботу ВАСЯНОВИЧ Євгенії Андріївни

**«Асоціативні поля концептів ВІЙНА і МИР в лінгвокультурній свідомості
студентів-гуманітаріїв»,**

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 03 – Гуманітарні науки за спеціальністю 035 – Філологія

Актуальність теми дослідження. Докорінна трансформація ціннісних орієнтирів українського суспільства в умовах російсько-української війни потребує глибокого аналізу змін у сприйнятті фундаментальних категорій буття. Дослідження асоціативних полів ВІЙНА і МИР набуває особливої актуальності, адже відображає основні цінності та переживання мовної особистості, дає змогу реконструювати актуальний фрагмент мовної картини світу молоді, виявити специфіку національного кодування цих концептів та простежити динаміку лінгвокультурної свідомості студентів-гуманітаріїв як майбутніх трансляторів культурних смислів.

Аналізована дисертаційна праця актуальна не тільки своєю з'явою і висвітленням семантичного наповнення та ціннісних характеристик концептів ВІЙНА і МИР в українській лінгвокультурній свідомості через аналіз й

інтерпретацію їхніх асоціативних полів, але й рівнем висвітлення заявлених проблем, використанням ефективних дослідницьких технологій. Важливість багатоаспектних студій беззаперечна, а надто тоді, коли мовні одиниці є виразниками базових ціннісних орієнтирів мовної особистості і сприяють концептуалізації ключових понять у свідомості українців, містять не лише лінгвальну, а й культурологічну, лінгвокраїнознавчу, етнолінгвістичну інформацію.

Наукова новизна результатів дисертації (теоретичних та/або експериментальних). Рецензована дисертація є цілісним новаторським дослідженням, що демонструє вагомий внесок у розвиток лінгвістичної думки. Наукова новизна дослідження полягає в комплексному аналізі асоціативних полів концептів ВІЙНА і МИР у мовній свідомості сучасного українського студентства, зокрема в установленні їхніх домінантних змістових і ціннісних компонентів. Такий підхід орієнтований на формування цілісного уявлення про предмет дослідження з позицій традиційних і нових теоретико-критичних студій крізь призму антропоцентричного спрямування сучасної лінгвістики.

Уперше на матеріалі асоціативного експерименту змодельовано структуру асоціативних полів зазначених концептів та окреслено їхні ядерні і периферійні зони в умовах гібридної війни. Авторці вдалося виявити домінантні елементи змісту цих концептів у лінгвокультурній свідомості української молоді, зокрема, вирізнити ключові асоціації, образні та ціннісні компоненти, що формують їхнє семантичне наповнення в умовах сучасних суспільно-політичних подій. Ретельний опис типових асоціативних зв'язків концептів ВІЙНА і МИР, з'ясування універсальних та національно-специфічних компонентів їхньої мовної репрезентації, а також виокремлення характерних рис емоційного сприйняття миру і війни українськими респондентами, обґрунтування класифікації асоціативних реакцій, що дало змогу формалізувати різні типи семантичних зв'язків між стимулом і реакцією, – ці та інші дослідницькі вектори визначають новаторський підхід дисертантки до осмислення актуальних лінгвістичних проблем. Новими є і

результати аналізу білінгвального аспекту мовної свідомості українського студентства, що відображає реальний стан української мовної практики та вплив двомовності на концептуалізацію миру і війни.

Теоретичне і практичне значення результатів дисертації. Теоретичну цінність роботи визначає передусім те, що представлені узагальнення сприятимуть розвиткові когнітивної лінгвістики, психолінгвістики та лінгвокультурології. Зроблені висновки й випрацювані засади поглиблюють теоретичні уявлення про структуру концептуальних сфер та демонструють потенціал асоціативного моделювання для аналізу концептів у сучасному мовному просторі. Наукове розуміння природи концептів і механізмів їх вербалізації, особливо в екстремальних соціокультурних умовах, розширює уявлення про лінгвокультурну картину світу українців, демонструючи взаємозв'язок між мовними одиницями і колективними смислами, що виникають в умовах війни. Результати дисертації можуть слугувати методологічним підґрунтям для розгортання нових міждисциплінарних студій, присвячених дослідженню інших базових концептів лінгвокультурної картини світу, пов'язаних з ідентичністю, безпекою, свободою та цінностями, що відкріє перспективи подальших наукових пошуків.

Отримані дані мають практичне значення для розуміння ментальних станів сучасної молоді, прогнозування векторів суспільного розвитку та розроблення дієвих стратегій комунікації в кризовому соціумі. Результати дослідження можуть бути залучені для укладання лексикографічних джерел (тлумачних словників, тезаурусів), застосовані в перекладацькій практиці для адекватного відтворення національно-культурної специфіки концептів ВІЙНА і МИР, а також використані в навчальному процесі під час викладання курсів із когнітивної лінгвістики, семантики, психолінгвістики, соціолінгвістики та лінгвокультурології в закладах вищої освіти.

Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обґрунтованість і

достовірність наукових положень та зроблених висновків забезпечені вагомим теоретичним підґрунтям, чіткою науковою концепцією, використанням достатнього за обсягом фактичного матеріалу (картотека асоціативних реакцій нараховує понад 20 тисяч одиниць, зібраних у результаті опитування 589 студентів гуманітарних спеціальностей) і застосуванням адекватних методів дослідження.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Рецензована робота виконана ерудованою та кваліфікованою фахівчиною, глибокою і вдумливою дослідницею, яка обізнана у відповідній науковій проблематиці й володіє методологією наукового пошуку. Дисертантка переконливо обґрунтувала методологію дослідження асоціативної структури концептів, обравши й описавши інструментарій ланцюгового асоціативного експерименту для збирання емпіричного матеріалу (розробила анкету зі словами-стимулами, визначила репрезентативну вибірку респондентів, умови проведення експерименту тощо). Поєднання теоретичних, емпіричних та аналітичних методів дослідження, репрезентативність вибірки респондентів, обсяг фактичного матеріалу та узгодженість процедур забезпечили валідність отриманих результатів.

Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових публікаціях. Апробація результатів роботи на 8 міжнародних, всеукраїнських та регіональних конференціях і кількість публікацій (загалом 13, із них 8 одноосібних: 7 статей у виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України; 1 – у зарубіжному періодичному спеціалізованому виданні; 5 – за результатами виступу на наукових конференціях) свідчать про широку ерудицію Є. А. Васянович, глибоке знання спеціальної літератури, уміння описувати результати ланцюгового асоціативного експерименту, самостійно розв'язувати важливі лінгвістичні проблеми.

Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу. Структура дисертації

узгоджена зі специфікою теоретичного та експериментального дослідження асоціативних полів концептів ВІЙНА і МИР, що посприяло послідовному й осмисленому викладові матеріалу. У першому розділі на основі теоретичних джерел дослідниця узагальнила основні підходи до аналізу асоціативних структур обраних для аналізу концептів, систематизувала їхні наукові рецепції, обґрунтувала розуміння лінгвокультурної свідомості та концепту, уточнила дефініції термінів «мовна особистість», «концепт», «асоціація», «мовна картина світу», «лінгвокультурна картина світу», «асоціативне поле». У цьому контексті окреслено значення асоціації «як когнітивного механізму оприявлення змісту концепту та асоціативного поля як структури, що дають змогу реконструювати його ядерні і периферійні зони, зафіксувати як сталі, так і динамічні риси концептуальних утворень» (с. 3).

Важливо наголосити на тому, що авторка не реферує праці дослідників, не нагромаджує їхні погляди й думки, а намагається оцінити різні наукові позиції та аргументувати ті з них, які є доцільними для досягнення поставленої мети. Є. А. Васянович узагальнює наукові підходи й пропонує власні визначення аналізованих понять. Важливим є вектор на соціалізацію поняття «мовна особистість», осмислення мовної картини світу крізь призму її національно-культурної зумовленості, акцент на лінгвокогнітивному та лінгвокультурологічному підходах до поняття концепту, простеження його зв'язку з асоціативним експериментом, структурування концепту за допомогою польової моделі тощо.

Другий розділ дисертації присвячений висвітленню методологічних засад дослідження концептів ВІЙНА і МИР. У ньому представлено опис процедури проведення ланцюгового асоціативного експерименту, принципи добору респондентів, умови збирання матеріалу та специфіку дистанційного формату дослідження у 2020–2021 роках. Дисертантка вмотивовує вибір ланцюгового асоціативного експерименту, що передбачає декілька реакцій на кожний стимул,

тим, що він «дає змогу повніше розкрити концепти й наповнити асоціативне поле більшою кількістю одиниць» (с. 61), повніше описати той образ мовної свідомості, що виникає в реципієнтів під час реагування. Дослідниця вмотивовує добір респондентів – 589 студентів-гуманітаріїв Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна й Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди – тим, що «представники студентства є молодим поколінням», із ними «легко провести експеримент в онлайн-форматі, адже всі вони мають відповідні гаджети і доступ до інтернету, з ними легко підтримувати зв'язок» та поширювати анкети експерименту (с. 62). Експеримент реалізовано за допомогою спеціально розробленої анкети на платформі Google Forms.

Є. А. Васянович умотивовує доцільність списку слів-стимулів (23 одиниці), дібраних з урахуванням їхньої належності до різних семантичних сегментів концептуальної опозиції МИР – ВІЙНА, тим, що такий добір уможливив формування розгалуженої мережі асоціативних зв'язків і простеження як прямих, так й опосередкованих смислових переходів між складниками обох концептів.

Заслуговує схвалення запропонована дисертанткою п'ятирівнева класифікація асоціативних реакцій, що передбачає аналіз їхньої структурної організації, формально-граматичних характеристик, конотації, когнітивних зв'язків і семантики. Переконливим вважаємо застосування польової моделі в межах структурного принципу: ядро, приядерна зона, напівпериферія, периферія; алгоритм аналізу мовного розподілу реакцій асоціативних полів; цікавим постає аналіз виявів білінгвізму.

Показовим є те, що кожен наступний підрозділ логічно пов'язаний із попереднім, а методичні положення другого розділу створюють основу для подальшого аналізу асоціативних полів концептів у третьому розділі, матеріал якого структуровано за 23 словами-стимулами, що репрезентовані в мовній свідомості сучасного українського студентства. Логічно вивершеним вважаємо

аналіз асоціативних полів, у якому реалізовано п'ятирівневу класифікацію асоціативних реакцій, встановлено домінуючі напрями семантичної інтерпретації стимулів.

Дисертантці вдалося визначити й експериментально підтвердити конотативні характеристики асоціативних реакцій. Отримані результати засвідчують, що концепти ВІЙНА і МИР функціують як динамічні семантичні структури, зокрема, концепт МИР не зведений до значення «відсутність війни», а репрезентує семантичні ознаки, пов'язані зі спокоєм, злагодою, безпекою та нормальним життям. Натомість концепт ВІЙНА демонструє стабільну негативну конотацію, представлену через семантику втрат, болю, страху й конкретних історичних подій.

Репрезентація текстового матеріалу дисертації логічно продумана, чітко структурована, що посприяло послідовному й осмисленому викладові матеріалу. Обґрунтованими вважаємо висновки дисертації, які корелюють із поставленими в роботі завданнями, вирізняються конкретністю формулювань і впливають із загальної логіки розуміння проблеми.

Дотримання академічної доброчесності в дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Аналіз тексту дисертаційної роботи Є. А. Васянович дає всі підстави стверджувати, що здобувачка дотрималася вимог академічної доброчесності в повному обсязі.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

1. Класичною вимогою до архітектури наукового тексту є наявність т. зв. преамбули – короткого вступного фрагмента, що слугує «містком» між назвою розділу та його конкретним наповненням, допомагаючи читачеві зрозуміти логіку переходу від загальної проблеми до аналізу її окремих аспектів у підрозділах. Наявність такого складника демонструє здатність автора до узагальнення та структурування матеріалу ще до початку докладного аналізу конкретних підпитань. Відсутність вступного тексту створює ефект «обірваності». Уважаємо, що варто

було б на початку кожного розділу дисертації окреслити коло питань, які будуть розглянуті далі, аби забезпечити системність викладу та сформуванню цілісного уявлення про наповнення цього структурного елемента роботи.

2. Потребує уточнення опис апробації результатів дослідження: бажано чітко корелювати її з логікою викладу та завданнями розділів дисертації. У висновках до розділів доцільно подати відомості про публікації, що відображають теоретичні положення та практичні результати кожного структурного компонента роботи. Окрему увагу варто приділити висвітленню особистого внеску здобувачки в працях, опублікованих у співавторстві, чітко зазначити конкретні результати, отримані нею особисто.

3. Аналіз асоціативних полів містить деякі дискусійні моменти. Дисертантка неодноразово зауважує про можливість різнотлумачень окремих реакцій, зокібна належних до семантичної групи «Довкілля», оскільки «подібні припущення підтверджуються лише після додаткового анкетування (усного чи письмового)» (с. 105–106). Можливо, варто було б назвати цю групу «Довкілля та оточення»? Див. деякі дискусійні моменти: під час аналізу асоціативного поля *НАЦІЯ* (с. 98) до семантичної групи «Довкілля» зараховано асоціацію *Андрій Білецький, ДРУГ – собака, пес, ДЕРЖАВА – податки* та ін.

Неоднозначно сприймаємо вналежнення до вербально складених реакцій прийменниково-відмінкових словоформ [наприклад, *між сусідами* (с. 121), *над собою* (с. 125) та ін.], що становлять одну граему.

4. Погоджуємося з дисертанткою, що розуміння того, як молоде покоління носіїв мови концептуалізує мир і війну, сприятиме реконструкції лінгвокультурної картини світу українців в умовах до повномасштабного вторгнення і репрезентує певний «зліпок» часу, що дасть змогу використовувати матеріал у подальших, зокрема порівняльних, дослідженнях. З огляду на це, цікаво було б простежити сучасні реакції в межах деяких асоціативних полів, наприклад *ПЕРЕМОГА*. Чи

досліджували Ви такі асоціації? Можливо, описували їх в останніх наукових публікаціях?

5. Мовностилістичне оформлення дисертаційної праці виконане на належному рівні, однак трапляються мовні й технічні огріхи, що потребують редагування. Варто звернути увагу на випадки недотримання синтаксичних норм, зумовлені ненормативним уживанням пасивних конструкцій, які порушують граматичний лад української мови [напр.: *Надійність отриманих результатів забезпечено поєднанням різних методів...* (с. 25); *Лінгвоперсоналогія об'єднує різні підходи до вивчення МО, оскільки диференціюється на загальну, соціумну та лінгвокультурну персоналогію* (с. 29) тощо]; правопис соціальних мереж (див. с. 65), зокрема, правильне відтворення їх кирилицею відповідно до норм «Українського правопису» як стандарту державної мови; доцільність використання зовнішніх (лапок-ялинок) і внутрішніх (лапок-лапок) лапок (с. 98), якщо в межах цитати є фрагмент, узятий у лапки; зовнішніх (квадратних) і внутрішніх (круглих) дужок, щоб унеможливити використання поряд двох круглих дужок (с. 130 та ін.), тощо.

Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей. Висловлені міркування і побажання суттєво не впливають на загальний рівень роботи та не руйнують цілісного позитивного враження про неї. Вони стосуються переважно дискусійних питань або відкривають перспективи подальших наукових пошуків.

Ґрунтовна праця Є. А. Васянович – це вагомий внесок у розв'язання проблеми асоціативного аналізу концептів ВІЙНА і МИР у лінгвокультурній свідомості студентів-гуманітаріїв. Дисертантка продемонструвала глибоке й усебічне знання проблематики предмета, досконале володіння сучасними процедурами аналізу. Це дало їй змогу одержати переконливі результати дослідження, які слугують запорукою того, що окремі положення роботи матимуть застосування в лінгводидактиці, практичній психології та науково-пошуковій роботі студентів, аспірантів і докторантів.

Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам. На підставі викладеного вище констатуємо, що дисертація Є. А. Васянович «Асоціативні поля концептів ВІЙНА і МИР в лінгвокультурній свідомості студентів-гуманітаріїв» за рівнем свого виконання, одержаними теоретичними та практичними результатами, їхнім апробуванням повністю відповідає вимогам, які зазначені в наказі Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (зі змінами, унесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.01.2019), а також у вимогах, передбачених пунктом 6 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка – Васянович Євгенія Андріївна – заслуговує присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія.

Офіційний опонент:

доктор філологічних наук, професор,
в. о. завідувача кафедри
українського мовознавства
і прикладної лінгвістики
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

 Людмила ШИТИК

Підпис Людмили Шитик засвідчую:

Проректор з наукової, інноваційної
та міжнародної діяльності
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

 Олександр СПРЯГАЙЛО

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 14:47:27 12.05.2026

Назва файлу з підписом: Відгук Шитик.pdf
Розмір файлу з підписом: 1.3 МБ

Перевірені файли:
Назва файлу без підпису: Відгук Шитик.pdf
Розмір файлу без підпису: 1.3 МБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: ШИТИК ЛЮДМИЛА ВОЛОДИМИРІВНА
П.І.Б.: ШИТИК ЛЮДМИЛА ВОЛОДИМИРІВНА
Країна: Україна
РНОКПП: 2450906848
Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА
Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 14:47:26
12.05.2026
Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"
Серійний номер: 5E984D526F82F38F04000000332132011BEE7007
Алгоритм підпису: ДСТУ 4145
Тип підпису: Удосконалений
Тип контейнера: Підписаний PDF-файл (PAdES)
Формат підпису: З повними даними для перевірки (PAdES-B-LT)
Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2026.04.06 13:00

Голові
разової спеціалізованої вченої ради
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна
доктору філологічних наук,
доценту, професору закладу вищої освіти
Євгенії ЧЕКАРЕВІЙ
Майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022

Рецензія

офіційного рецензента, в.о. завідувача кафедри
української мови філологічного факультету
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,
кандидата філологічних наук, доцента БУТКО Софії Григорівни
на дисертаційну роботу ВАСЯНОВИЧ Євгенії Андріївни
«Асоціативні поля концептів ВІЙНА і МИР в лінгвокультурній свідомості
студентів-гуманітаріїв»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 03 – Гуманітарні науки за спеціальністю 035 – Філологія

1. Обґрунтування вибору теми дослідження

Вивчення фрагментів лінгвокультурної свідомості в динаміці є актуальним і суспільно значущим, адже результати такого типу досліджень можуть бути корисними не лише для розвитку гуманітарної науки, а й для стратегічного планування мовної, культурної та соціальної політики держави. Молодь як ключовий сегмент суспільства є репрезентативною та водночас перспективною дослідницькою групою: сьгоднішні 18–22-річні респонденти – це завтрашнє середнє покоління, що формує дієздатне й економічно продуктивне ядро суспільства.

Рецензована праця має додаткову наукову й документальну цінність, оскільки фіксує стан лінгвокультурної свідомості української молоді до початку повномасштабного вторгнення, проте вже в умовах гібридної війни Росії проти України. Емпіричний матеріал дослідження було зібрано у 2020–2021 рр., що надає роботі особливої ваги як джерелу для подальших порівняльних студій.

З огляду на це дисертаційне дослідження Васянович Євгенії Андріївни є актуальним і значущим, а задекларована проблематика має очевидний потенціал для подальшого розвитку в межах лінгвокультурологічних, психолінгвістичних і соціолінгвістичних студій.

2. Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому і оформлення

Дисертація вирізняється чіткою композицією, логічною послідовністю викладу та належним рівнем структурної організації матеріалу. Робота складається з трьох розділів: перший і другий спрямовані на формування теоретико-методологічного підґрунтя, третій – на розгорнутий аналіз емпіричного матеріалу.

Емпіричну базу дослідження становлять результати ланцюгового асоціативного експерименту, реалізованого в дистанційному форматі на платформі Google Forms у 2020–2021 рр. У дослідженні взяли участь 589 студентів двох закладів вищої освіти – Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна та Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Такий обсяг вибірки та окреслена процедура збору матеріалу підсилюють репрезентативність отриманих висновків і надають роботі додаткової переконливості.

У першому розділі авторка послідовно розглядає поняття мовної особистості, подає огляд основних підходів до його інтерпретації та формулює власне робоче розуміння. На основі аналізу сучасних лінгвістичних і міждисциплінарних студій дослідниця аргументовано наголошує на дифузному взаємозв'язку мови й мислення, що створює логічний перехід до феноменів мовної та лінгвокультурної свідомості. Вартим окремого підкреслення є те, що авторка коректно фіксує перехресний характер цих когнітивно-мовних утворень і залежність їхнього тлумачення від конкретного методологічного контексту.

Далі розглянуто ключові для роботи поняття – картина світу, концепт, асоціація, асоціативне поле, зміст яких у науковій традиції не є однозначно усталеним. Дисертантка узагальнює наявні підходи й інтерпретує їх так, щоб теоретичні положення максимально продуктивно «працювали» на подальший аналіз емпіричних даних. Така стратегія опрацювання теорії свідчить про належний рівень наукової зрілості, системність мислення та фахову підготовку дослідниці.

У другому розділі здійснено методологічну підготовку дослідження: описано процедуру асоціативного експерименту з обґрунтуванням залучення сучасних технологічних рішень. Авторка докладно пояснює вибір типу

експерименту, принципи добору респондентів, а також процедуру формування списку слів-стимулів.

Окремо слід відзначити цінний і практично корисний опис технічних можливостей платформ, які можуть бути використані для проведення асоціативного експерименту: цей фрагмент має інструментальний характер і становить очевидну прикладну вартість для майбутніх психолінгвістичних студій. Позитивним є й те, що ланцюговий формат експерименту потенційно дає змогу фіксувати не лише первинні асоціації, а й ширші смислові розгортання, актуалізовані в мовній свідомості респондентів.

Важливим компонентом другого розділу є огляд принципів класифікації асоціативних реакцій та наголос на тому, що за лінійного підходу будь-яка асоціація потенційно допускає неоднозначне тлумачення. У цьому контексті дисертантка пропонує власне розв'язання – класифікацію реакцій за п'ятьма рівнями: структурно-частотним, формально-граматичним, конотативним, логіко-когнітивним і семантичним. Запропонована система загалом видається логічною й аргументованою.

Окремо слід відзначити параграф, присвячений мовному розподілу реакцій, який дозволяє емпірично виявити випадки білінгвальної мовної свідомості. Авторка доречно подає необхідний соціально-політичний коментар, наголошуючи на історичній зумовленості двомовності в Україні та її зв'язку з мовною політикою в радянські часи.

Третій розділ присвячено аналізу асоціативних полів концептів ВІЙНА і МИР на матеріалі реакцій, отриманих на 23 слова-стимули. У ньому представлено розгорнутий аналіз за раніше визначеними рівнями; здійснено не лише кількісне, а й якісне опрацювання матеріалу; сформовано семантичні групи до кожного стимулу. Загалом емпірична частина справляє враження ретельно виконаної роботи й демонструє вміння авторки впорядковувати значний масив даних та інтерпретувати його на засадах заявленої методології.

Висновки відбивають основні результати дослідження, вирізняються деталізацією, належним ступенем узагальнення та евристичною значущістю. Авторка дає чітку відповідь на поставлене дослідницьке запитання — якими є фрагменти лінгвокультурної свідомості української молоді, об'єднані навколо концептів МИР і ВІЙНА.

Стиль викладу загалом логічний, прозорий і доступний. Водночас робота потребує уважної остаточної вичитки: у тексті трапляються стилістичні та технічні недогляди, які доцільно усунути на завершальному етапі редагування рукопису.

Рецензована дисертація є цілісним і завершеним дослідженням, поставлені завдання в основному виконано, а структура й логіка викладу відповідають меті роботи.

3. Зв'язок роботи з науковими програмами, темами, грантами

Дисертація виконана в межах науково-дослідної роботи філологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за темою: «Актуальні проблеми філології в сучасних парадигмах гуманітарного знання» (реєстраційний номер 0125U001671).

Проблематика роботи органічно пов'язана з актуальними науковими пошуками, спрямованими на вивчення взаємодії мови, культури, суспільного досвіду та колективних уявлень. Об'єкт і предмет дослідження відповідають сучасним методологічним засадам аналізу концептів, асоціативних полів і мовної репрезентації соціально значущих явищ.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Основні наукові положення й висновки дисертації є достатньою мірою обґрунтованими, відповідають меті та завданням роботи, спираються на належно опрацьовану теоретико-методологічну базу й підтверджені значним емпіричним матеріалом.

Переконливість дослідження забезпечена поєднанням теоретичного аналізу з результатами ланцюгового асоціативного експерименту, у якому взяли участь 589 респондентів. Залучення значної кількості реакцій, їхнє структурно-частотне, формально-граматичне, конотативне, логіко-когнітивне й семантичне опрацювання дозволили авторці сформулювати висновки, що мають належний ступінь доказовості.

Обґрунтованість наукових положень підтверджується також апробацією результатів дослідження. Результати дисертації представлено в 13 публікаціях, серед яких 8 одноосібних і 4 – у співавторстві з науковим керівником; 7 публікацій вийшли у фахових виданнях. Це засвідчує належну інтеграцію дисертаційного дослідження в актуальний науковий дискурс.

5. Основні наукові результати, одержані автором, та їх новизна

Наукова новизна роботи виявляється передусім у моделюванні концептуальної опозиції МИР – ВІЙНА засобами асоціативного експерименту

та у встановленні ядерних і периферійних зон відповідних асоціативних полів для україномовного континууму напередодні повномасштабного вторгнення.

До основних наукових результатів дисертації належать:

- теоретичне узагальнення підходів до понять *мовна особистість, мовна свідомість, лінгвокультурна свідомість, концепт, асоціація, асоціативне поле*;
- обґрунтування доцільності використання ланцюгового асоціативного експерименту для вивчення концептів ВІЙНА і МИР;
- розроблення та застосування багаторівневої класифікації асоціативних реакцій;
- виявлення структурно-частотних, формально-граматичних, конотативних, логіко-когнітивних і семантичних особливостей асоціативних полів аналізованих концептів;
- встановлення особливостей мовного розподілу реакцій, що дозволяє простежити вияви білінгвальної мовної свідомості;
- формування семантичних груп реакцій до 23 слів-стимулів, пов'язаних із концептуальною опозицією ВІЙНА – МИР;
- фіксація стану лінгвокультурної свідомості студентської молоді у 2020–2021 рр., тобто до початку повномасштабного вторгнення, але вже в умовах гібридної війни Росії проти України.

Поставлену в роботі мету досягнуто, а визначені завдання загалом успішно розв'язано.

6. Практичне значення одержаних результатів

Практичне значення дисертації полягає в можливості використання її результатів у подальших лінгвокультурологічних, психолінгвістичних, когнітивно-семантичних і соціолінгвістичних дослідженнях.

Матеріали роботи можуть бути залучені у викладанні курсів із загального мовознавства, психолінгвістики, лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики, соціолінгвістики, міжкультурної комунікації, а також у спецкурсах, присвячених мовній свідомості, асоціативному експерименту та концептуальному аналізу.

Окрему прикладну цінність має опис технічних можливостей платформ для проведення асоціативного експерименту, оскільки він може бути використаний у майбутніх психолінгвістичних студіях, зокрема в дистанційному форматі.

Окрім того, результати дослідження мають ширший суспільний потенціал, адже можуть бути враховані під час стратегічного планування мовної, культурної та соціальної політики в Україні, особливо з огляду на

потребу осмислення трансформацій мовної свідомості української молоді в умовах війни.

7. Дотримання академічної доброчесності

Аналіз тексту рецензованої роботи та Протоколу контролю оригінальності (перевірку на наявність текстових запозичень виконано в антиплагіатній інтернет-системі StrikePlagiarism.com) свідчить про дотримання здобувачкою вимог академічної доброчесності. Використані теоретичні положення, ідеї, результати досліджень інших авторів і матеріали оглядового характеру супроводжуються посиланнями на відповідні джерела (279 позицій).

Дисертація містить результати власних досліджень. У списку використаних джерел також подано всі наукові публікації авторки дисертаційної роботи, матеріали яких використовувалися при її написанні.

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Високо оцінюючи загальний теоретико-методологічний рівень дисертаційної роботи, її емпіричну базу, наукову новизну та практичне значення, вважаємо за необхідне висловити кілька зауважень і дискусійних міркувань.

1. У методологічній частині бажаним є більш розгорнуте пояснення засад відбору стимульних слів. Зокрема, потребує уточнення логіка виокремлення як окремих стимулів лексем *друг*, *ворог* і водночас *дружба*, *ворожнеча*. Так само варто конкретизувати положення про те, що аналіз попередніх праць, зокрема Кирилюк, 2019; Микитів, 2019; Терехова, 2014; Чмир & Яворська, 2018, «допоміг додати стимули *агресор*, *захисник*, *перемога*, *поразка*, *визволення*, *завоювання*, *воля*, *неволя*» (с. 66). Доцільно чіткіше пояснити, у який спосіб попередні студії вплинули на цей добір: за якою логікою, параметрами чи семантичними ознаками.

2. У емпіричній та висновковій частинах бажано чіткіше окреслити, яку саме інтерпретаційну інформацію про лінгвокультурну свідомість дає поділ реакцій на вербально прості та вербально складені, оскільки наразі цей компонент подано переважно у констатаційному ключі.

3. Корисним було б детальніше прокоментувати ті російськомовні реакції, що не мали українськомовних відповідників, наприклад, на стимул **мир**: *земной шар*; *космос*; *место для шага вперед*; *9 мая*; *труд*, *май*; *я*; *яд*; *добрий слова*; *договоренность*; *отсутствие угрозы*; *сознание* тощо. Такі одиниці можуть бути релевантним індикатором дискурсивного впливу

російськомовного інформаційного поля на лінгвокультурну свідомість респондентів.

4. У третьому розділі подекуди не до кінця очевидно є логіка виокремлення семантичних груп, які можуть частково перетинатися. Так, у полі лексеми *дружба* виокремлено групи «емоції і ставлення» та «веселощі», при цьому ядерною реакцією другої групи є лексема *радість*, що належить до базових емоцій. У подібних випадках доцільно або уточнити критерії групування, або окремо показати, які саме ознаки дозволяють розмежувати в контексті запропонованої моделі «емоції» та «веселощі».

Висловлені зауваги мають переважно уточнювально-методичний і технічний характер та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Загальний висновок

Рецензована дисертаційна робота репрезентує зріле емпіричне дослідження, що є вагомим внеском у сучасні лінгвістичні, лінгвокультурологічні та психолінгвістичні студії й має практичне значення не лише для філології, а й ширше – для осмислення трансформацій мовної свідомості українського суспільства та стратегічного планування мовної, соціальної і культурної політики в Україні.

Оформлення, зміст і структура роботи загалом відповідають вимогам, що висуваються до дисертаційних праць на здобуття ступеня доктора філософії. Тема й матеріал дослідження, повнота апробації результатів, практичне значення та обґрунтованість зроблених висновків дають підстави для позитивної оцінки роботи.

З огляду на викладене, дисертаційна робота Васянович Євгенії Андріївни «Асоціативні поля концептів ВІЙНА і МИР у лінгвокультурній свідомості студентів-гуманітаріїв» відповідає спеціальності 035 Філологія, галузі знань 03 Гуманітарні науки та вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії, а її авторка заслуговує на присудження ступеня доктора філософії PhD за спеціальністю 035 Філологія.

Рецензент:

кандидат філологічних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри української
мови

Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна

Софія БУТКО

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ

створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 15:29:00 10.05.2026

Назва файлу з підписом: Рецензія_Васянович_готова.docx.asice

Розмір файлу з підписом: 3.7 МБ

Перевірені файли:

Назва файлу без підпису: Рецензія_Васянович_готова.docx

Розмір файлу без підпису: 3.8 МБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: Бутко Софія Григорівна

П.І.Б.: Бутко Софія Григорівна

Країна: Україна

РНОКПП: 3258506101

Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 16:28:47 10.05.2026

Сертифікат виданий: "Дія". Кваліфікований надавач електронних довірчих послуг

Серійний номер: 382367105294AF97040000009B6C680039364A04

Тип носія особистого ключа: ЗНКІ криптомодуль ІІТ Гряда-301

Алгоритм підпису: ДСТУ 4145

Тип підпису: Кваліфікований

Тип контейнера: Підпис та дані в архіві (розширений) (ASiC-E)

Формат підпису: З повними даними для перевірки (XAdES-B-LT)

Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2026.04.06 13:00

Голові
разової спеціалізованої вченої ради
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна
доктору філологічних наук,
доценту, професору закладу вищої освіти
Євгенії ЧЕКАРЕВІЙ
Майдан Свободи, 4, м. Харків, 610022

Рецензія

офіційного рецензента, доцента кафедри
української мови філологічного факультету
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,
кандидата філологічних наук, доцента ЛІТВІНОВОЇ Інни Миколаївни
на дисертаційну роботу ВАСЯНОВИЧ Євгенії Андріївни
«Асоціативні поля концептів ВІЙНА і МИР в лінгвокультурній свідомості
студентів-гуманітаріїв»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 03 – Гуманітарні науки за спеціальністю 035 – Філологія

1. Обґрунтування вибору теми дослідження

Моделювання фрагментів мовної картини світу крізь призму ключових концептів є актуальною проблемою сучасної когнітивної лінгвістики та лінгвокультурології. У контексті сучасних геополітичних трансформацій та соціокультурних викликів, з якими стикається Україна, вивчення вербалізації концептів ВІЙНА і МИР набуває особливої ваги, тим більше, якщо йдеться про студіювання особливостей світосприйняття майбутньої інтелектуальної еліти, яким і є студенти-гуманітарії. Обраний у роботі часовий зріз (2020–2021 роки) дозволяє зафіксувати стан лінгвокультурної свідомости безпосередньо перед повномасштабною фазою збройного конфлікту.

Актуальність теми рецензованого дослідження обґрунтована низкою наукових та суспільно-політичних чинників. Оскільки пріоритетом сучасної гуманітаристики є вивчення людини як мовця і виразника певної культури, антропоцентричне спрямування рецензованої роботи – через взаємозв'язок мови, свідомости та культури – дозволяє зробити певні узагальнення щодо світоглядних трансформацій українців. Суспільно-політичні реалії, у яких перебуває наша країна, зумовили особливу значущість досліджуваних концептів, оскільки вони, будучи традиційно базовими ціннісними орієнтирами, набули особливої ваги в умовах тривалої збройної агресії проти України. Глибока трансформація суспільної та мовної свідомости яскраво проявляється в динаміці сприйняття концептів МИР та ВІЙНА, а відтак потребує наукового осмислення.

Особливої цінности додає роботі факт вивчення мовної картини світу в унікальний перехідний період (2020–2021 рр.), що дозволяє зафіксувати специфічну конфігурацію ціннісно-сміслових доміант на важливому етапі розвитку нашого соціуму, що забезпечує підґрунтя для подальших розвідок. Розуміння того, як саме молодь (студенти-гуманітарії) концептуалізує ці поняття, є важливим для реконструкції сучасної мовної картини світу українців.

2. Оцінка змісту дисертації, її завершеності й оформлення

Дисертаційне дослідження являє собою завершену наукову працю і демонструє високий рівень наукової зрілості автора. Успішно поєднано потужну теоретичну базу з масштабним емпіричним дослідженням (опрацьовано реакції великої вибірки студентів-гуманітаріїв). Логіка викладу послідовна: від огляду наукових підходів до методології експерименту та детального аналізу його результатів. Структура роботи та виклад матеріалу доцільний щодо поставленої мети – окреслення змістових доміант та ціннісних характеристик концептів ВІЙНА і МИР у свідомості українців на основі інтерпретації асоціативних зв'язків та соціокультурних чинників.

Перший розділ присвячено теоретичному підґрунтю роботи. У ньому визначено роль мовної особистості як носія та транслятора культурних смислів, досліджено взаємозв'язок у тріаді «мова – мислення – свідомість», розкрито поняття лінгвокультурної свідомості та мовної картини світу як способів інтерпретації дійсності, обґрунтовано статус концепту як ключової ментальної одиниці, а також визначено роль асоціації як когнітивного механізму, що дозволяє реконструювати концепт через асоціативне поле.

Другий розділ описує методологію та процедуру емпіричного дослідження. Авторка подає опис ланцюгового асоціативного експерименту, проведеного у 2020–2021 роках за допомогою Google Forms серед 589 студентів, обґрунтування вибору 23-х слів-стимулів, що формують концептуальну опозицію, аргументує розроблення оригінальної п'ятирівневої класифікації асоціацій (за структурно-частотними, формально-граматичними, конотативними, логіко-когнітивними та семантичними ознаками). Важливими є міркування щодо білінгвального аспекту (наявності російськомовних реакцій у відповідях опитаних). Результати експерименту створили переконливу основу для подальшого аналізу концептів.

У третьому розділі представлено результати якісно-кількісного аналізу зібраного матеріалу. Дослідниця описує структуру (ядро, приядерну зону, напівпериферію та периферію) кожного з 23-ох асоціативних полів, зміст концептів МИР та ВІЙНА, а також обґрунтовує функціонування суміжних понять (наприклад, *солдат*, *агресор*, *перемога*, *воля*) як семантичних розширень основної опозиції.

Висновки відбивають результати дослідження. Список використаних джерел демонструє потужну теоретичну базу роботи. Велика кількість додатків (А–Щ) підтверджує достовірність даних.

Дисертація є абсолютно завершеною, цілісною науковою працею, містить усі необхідні структурні блоки, оформлена відповідно до вимог.

3. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами

Дисертаційна робота виконана на базі кафедри української мови філологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна і є частиною науково-дослідної роботи за темою «Актуальні проблеми філології в сучасних парадигмах гуманітарного знання» (реєстраційний номер 0125U001671).

Проблематика дослідження безпосередньо корелює із сучасними науковими пошуками в царині лінгвокультурології, зорієнтованими на вивчення взаємозв'язку мови, колективної свідомості та соціокультурного досвіду. Об'єкт і предмет роботи відповідають актуальній методології щодо аналізу концептів як багаторівневих когнітивних утворень і передбачають дослідження їхньої структури через асоціативні поля та особливості мовної репрезентації соціально значущих явищ.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій

Обґрунтованість наукових положень і висновків, викладених у дисертації п. Васянович Є., забезпечено несуперечливою теоретико-методологічною базою, що спирається на фундаментальні праці з когнітивної лінгвістики та психолінгвістики.

Достовірність отриманих результатів підтверджено застосуванням комплексу методів дослідження, які відповідають його меті та завданням, провідним із яких є метод ланцюгового асоціативного експерименту. Чітко падано методологію дослідження, зокрема принципи організації та реалізації асоціативного експерименту як основного інструменту аналізу. Важливо, що застосована методика відповідає сучасним тенденціям розвитку психолінгвістики та лінгвокультурології, де експериментальні підходи, зокрема онлайн-опитування та цифрові інструменти збору даних, стають загальноприйнятою науковою практикою.

Високий ступінь вірогідности висновків та валідности отриманих результатів гарантовано репрезентативністю емпіричної бази – обсягом опрацьованих асоціативних реакцій цільової аудиторії (студентів-гуманітаріїв), а також поєднанням якісного та кількісного аналізу даних. Усі висновки логічно витікають із проведеного дослідження та мають глибоке наукове підґрунтя, що дозволяє зробити узагальнення щодо особливостей сучасної мовної свідомости студентської аудиторії.

5. Основні наукові результати та їхня новизна

Основні наукові результати дослідження пройшли апробацію на восьми міжнародних, всеукраїнських та регіональних конференціях та оприлюднені в тринадцяти наукових публікаціях, із них у восьми одноосібних.

З-поміж основних наукових результатів відзначаємо такі:

- теоретично впорядковано термінологічну базу антропоцентричної лінгвістики, що дозволило обґрунтувати взаємозалежність між мовною свідомістю, лінгвокультурною свідомістю та мовною особистістю;
- доведено ефективність асоціативного підходу та асоціативного експерименту як надійного інструменту для реконструкції лінгвокультурної картини світу та виявлення динамічних рис концептів;
- обґрунтовано оригінальну класифікацію асоціативних реакцій, яка дозволяє системно дослідити різні типи семантичних та когнітивних зв'язків між стимулом і відповіддю респондента;
- на матеріалі масового асоціативного експерименту уперше комплексно змодельовано концептуальну опозицію МИР – ВІЙНА як цілісний фрагмент лінгвокультурної свідомости;
- виявлено та системно описано архітектоніку асоціативних полів (ядерні та периферійні зони) цих концептів в українськомовному середовищі в умовах сучасного соціокультурного контексту;
- встановлено домінантні змістові, образні та ціннісні компоненти, що наповнюють концепти ВІЙНА і МИР у свідомости сучасної української молоді під впливом актуальних суспільно-політичних подій;

- отримано нові дані щодо типових асоціативних зв'язків, а також визначено універсальні та національно-специфічні складники мовної репрезентації миру та війни, а також особливості їхнього сприйняття;
- реконструйовано багаторівневу, розгалужену та асиметричну структуру цих концептів як складних когнітивних утворень із внутрішньою ієрархією, периферією та варіативними семантичними зонами.

6. Практичне значення отриманих результатів

Практична цінність дисертаційного дослідження Є. Васянович полягає в можливості широкого застосування його результатів у різних галузях гуманітарного знання та соціальної практики.

1. Освітній процес: результати дисертаційної роботи можуть бути впроваджені під час викладання навчальних дисциплін з когнітивної лінгвістики, соціолінгвістики, лінгвокультурології та спецкурсів із перекладознавства. Розроблений методичний інструментарій та матриці асоціативних полів може слугувати дидактичним матеріалом для опанування студентами методології проведення польових психолінгвістичних досліджень.

2. Лінгвокультурологічні дослідження: використання отриманих результатів як репрезентативної бази для майбутніх діахронічних досліджень. Зафіксований зріз лінгвокультурної свідомості станом на 2020–2021 роки можна застосувати для здійснення порівняльного аналізу трансформацій мовної картини світу українців під впливом чинників повномасштабної збройної агресії.

2. Лексикографія: матеріали дослідження доцільно використовувати для укладання асоціативних словників української мови, а також лінгвокультурологічних довідників. Отримані дані сприятимуть уточненню словникових статей, зокрема шляхом фіксації актуальних семантичних трансформацій та амбівалентних значень лексичних одиниць, що об'єктивують концепти ВІЙНА і МИР у свідомості сучасної молоді.

3. Психолінгвістика: лексеми, зафіксовані в ядрі концепту ВІЙНА, виступають вербальними маркерами колективного емоційного стану та рівня

травматизації студентства напередодні повномасштабного вторгнення. Зібраний матеріал може бути інтегрований у розробку інструментарію для діагностики психоемоційної напруги в суспільстві, а також у програми психологічної реабілітації.

7. Дотримання академічної доброчесності

На підставі вивчення тексту дисертації здобувача, наукових праць та Протоколу контролю оригінальності (перевірку наявності текстових запозичень виконано в антиплагіатній інтернет-системі Strikeplagiarism.com) встановлено, що дисертаційна робота виконана самостійно, текст не містить плагіату, а дисертація загалом відповідає вимогам академічної доброчесності. Використані в дослідженні теоретичні положення, ідеї та результати праць інших авторів коректно оформлені та супроводжуються посиланнями на відповідні джерела (279 позицій). Дисертація містить результати власних наукових пошуків авторки.

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Попри високу оцінку рецензованого дослідження, маємо відзначити кілька дискусійних моментів.

1. У зв'язку з тим, що збір опрацьованого матеріалу здійснювався впродовж 2020–2021 років – до початку повномасштабної збройної агресії проти України – постає проблема верифікації стійкості змодельованих асоціативних структур. Оскільки подальша ескалація воєнного конфлікту посилює трансформаційні процеси в суспільній ментальності, виникає питання: чи можна вважати виявлену структуру асоціативних полів стійкою, чи вони становлять лише специфічний історичний зріз, що має ретроспективну цінність для порівняльних студій.

2. При використанні ланцюгового методу (кілька реакцій на один стимул) існує ризик, що кожна наступна асоціація віддаляється від основного стимулу. Як під час дослідження працювали з проблемою так

званого «семантичного дрейфу», коли третя чи четверта реакція респондента стосується вже не слова-стимулу, а його попередньої асоціації?

3. У роботі зазначено, що графічні реакції не увійшли до загальної класифікації, а утворили окрему групу, проте їх неодноразово згадано в підрозділах третього розділу (зокрема, для стимулів МИР, ВІЙНА, ДРУЖБА, ЗБРОЯ, СПОКІЙ, ЗЛАГОДА), а також включено до загальної кількісної статистики отриманих реакцій. Виникає питання про те, як ці одиниці корелюють із лексемами в статистичних підрахунках і наскільки це є логічним. Також дискусійним є питання щодо об'єктивності інтерпретації графічних символів, зокрема з'ясування значення «смайликів на позначення піци та сміху» (с. 116) або «смайлика на позначення мозку» (с. 181).

Зазначені питання не змінюють принципово високої оцінки дисертаційного дослідження.

9. Загальні висновки щодо дисертаційної роботи

Дисертаційна робота Васянович Євгенії Андріївни «Асоціативні поля концептів ВІЙНА і МИР у лінгвокультурній свідомості студентів-гуманітаріїв», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 – Гуманітарні науки за спеціальністю 035 – Філологія, є самостійним, актуальним, завершеним науковим дослідженням. Роботу виконано на належному науково-теоретичному рівні, результати дослідження викладено логічно, структуровано та доступно. З огляду на зазначене вище вважаємо, що здобувач Васянович Євгенія Андріївна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 – Гуманітарні науки за спеціальністю 035 – Філологія.

Рецензент:

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна

Інна ЛІТВИНОВА

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 19:43:35 10.05.2026

Назва файлу з підписом: Рецензія_Літвінова.docx.asice
Розмір файлу з підписом: 36.0 КБ

Перевірені файли:
Назва файлу без підпису: Рецензія_Літвінова.docx
Розмір файлу без підпису: 32.0 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: ЛІТВІНОВА ІННА МИКОЛАЇВНА
П.І.Б.: ЛІТВІНОВА ІННА МИКОЛАЇВНА
Країна: Україна
РНОКПП: 2802715089
Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА
Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 19:43:35 10.05.2026
Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"
Серійний номер: 5E984D526F82F38F0400000058B23001668D0E07
Алгоритм підпису: ДСТУ 4145
Тип підпису: Удосконалений
Тип контейнера: Підпис та дані в архіві (розширений) (ASiC-E)
Формат підпису: З повними даними для перевірки (XAdES-B-LT)
Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2026.04.06 13:00

Голові

разової спеціалізованої вченої ради

Харківського національного

університету імені В. Н. Каразіна

доктору філологічних наук,

доценту, професору закладу вищої освіти

Євгенії ЧЕКАРЕВІЙ

Майдан Свободи, 4, м. Харків, 610022

ВІДГУК

офіційного опонента завідувача кафедри української мови

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

доктора філологічних наук, професора ВІНТОНІВА Михайла Олексійовича

про дисертаційну роботу ВАСЯНОВИЧ Євгенії Андріївни

«Асоціативні поля концептів ВІЙНА і МИР в лінгвокультурній свідомості

студентів-гуманітаріїв»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

з галузі знань 03 – Гуманітарні науки за спеціальністю 035 – Філологія

Актуальність теми дослідження. Тривалий час увагу лінгвістів, культурологів та філософів привертають різні типи концептів, оскільки вони відіграють велику роль у формуванні ціннісних домінант, світогляду та ментальності будь-якого народу. Актуальність дисертації Є. Васянович мотивована потребою комплексного аналізу концептів ВІЙНА і МИР у різних проєкціях, зокрема експлікувати систему відношень між аналізованими концептами, увиразнити наявність протилежних концепцій та підходів до сутності концепту як лінгвістичного явища.

Цілком слушно наголошує автор, що «концепти ВІЙНА і МИР репрезентують базові ціннісні орієнтири мовної особистості й набувають

особливої значущості в умовах тривалої війни російської федерації проти України, що вплинула на трансформацію суспільної та мовної свідомості» (с. 3). І на сьогодні концепти ВІЙНА і МИР потребує окремої уваги, адже вони відображають фундаментальні цінності та переживання мовної особистості. Крім того, характерною особливістю сучасної лінгвістики є зосередження уваги на поглибленні розуміння концепту як сутнісно-диференційних інваріантних ознак культурного простору, що відображає його комунікативно-дискурсивну природу, детерміновану мовленнєво-мисленнєвою діяльністю мовця.

Наукова новизна результатів дисертації (теоретичних та/або експериментальних). Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в тому, що вперше комплексно проаналізовано семантично-функційні особливості значного масиву вербалізаторів концептів ВІЙНА і МИР у сучасній українській мові крізь призму опозицій із послідовним розглядом засобів асоціативного експерименту в українській лінгвокультурній свідомості. Авторка проаналізувала структуру асоціативних полів концептів ВІЙНА і МИР у свідомості сучасної української молоді, визначила ядерні, проміжні та периферійні зони асоціативних полів аналізованих концептів для українськомовного континууму в умовах гібридної війни. Запропонувала класифікацію асоціативних реакцій, що дозволили формалізувати різні типи семантичних зв'язків між стимулом і реакцією. Позитивним є те, що Євгенія Анатоліївна не оминула увагою аналіз білінгвального аспекту мовної свідомості, зокрема вживання іншомовних і змішаних реакцій, які відображають реальний стан української мовної практики та вплив двомовності на концептуалізацію миру і війни.

Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових публікаціях. Висновкові положення наукової праці висвітлено в 13 наукових публікаціях, із них 8 одноосібних: 7 статей у виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових

фахових видань України; 1 – у зарубіжному періодичному спеціалізованому виданні; 5 – за результатами виступу на наукових конференціях.

Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу.

Методика аналізу асоціативних полів концептів ВІЙНА і МИР у лінгвокультурній свідомості студентів-гуманітаріїв, обрана Євгенією Андріївною, дала змогу успішно розв'язати низку дослідницьких завдань, важливих як у теоретичному, так і в прикладному аспектах, а саме: 1) здійснити критичний огляд наукових підходів до розуміння лінгвокультурної свідомості та концепту, уточнити дефініції термінів «мовна особистість», «концепт», «асоціація», «мовна картина світу», «лінгвокультурна картина світу», «асоціативне поле», а також визначити теоретичні засади аналізу концептів ВІЙНА і МИР; 2) обґрунтувати методологію дослідження асоціативної структури концептів, обрати та описати інструментарій ланцюгового асоціативного експерименту для збору емпіричного матеріалу (розробити анкету зі словами-стимулами, визначити репрезентативну вибірку респондентів, умови проведення експерименту тощо); 3) провести асоціативний експеримент зі студентами-гуманітаріями, зібрати та впорядкувати масив асоціативних реакцій; 4) розробити схему класифікації отриманих асоціацій та здійснити їх кількісно-якісний аналіз: виокремити ядерні та периферійні зони кожного асоціативного поля; визначити основні типи зв'язків між стимулом і реакцією (парадигматичні, синтагматичні, реакції-розгортання, власні назви тощо); встановити наявність та характер конотації реакцій; 5) здійснити інтерпретацію отриманих результатів з огляду на те, як в асоціативних полях концептів ВІЙНА і МИР відбиваються актуальні соціокультурні реалії; визначити, які ціннісні смисли пов'язує молодь із поняттями миру і війни, та виявити вплив сучасних та історичних подій на формування лінгвокультурної картини світу респондентів; 6) узагальнити результати дослідження, сформулювати

висновки щодо специфіки мовної репрезентації концептів ВІЙНА і МИР в українській лінгвокультурній свідомості, окреслити перспективи подальших досліджень.

Виконання завдань, поставлених у роботі, вимагало від здобувачки опрацювання значного обсягу наукової літератури, чіткої орієнтації в методолігійних класифікаціях та визначеннях основних підходів до аналізу концептів ВІЙНА і МИР у сучасній лінгвістиці.

Репрезентація текстового матеріалу логічно структурована, стиль викладення матеріалу доступний, дисертантка чітко й зрозуміло формулює основні положення й висновки, виважено обґрунтовує власну позицію.

Схвалюємо прагнення Євгенії Андріївни про закріплення за будь-яким лінгвістичним феноменом чіткої дефініції та недвозначної термінології й зараховуємо до авторських переваг послідовне простеження тенденцій у розвитку лінгвокультурної термінології з опертям на наукові джерела. Так само вмотивованим вважаємо вибір комплексу методів дослідження.

У першому розділі «**Теоретичні засади аналізу асоціативних структур концептів ВІЙНА та МИР**», куди увійшло чотири підрозділи, Євгенія Андріївна з'ясовує статусні характеристики таких понять, як *людина, індивід, особистість, мовна особистість*. Мовну особистість витлумачено, як «багатокомпонентне явище, що поєднує когнітивні, мовні та емоційно-оцінні характеристики людини, відображаючи її індивідуальний досвід, соціальні й культурні особливості та світогляд» (с. 30). Важливо наголосити на тому, що автор прагне критично оцінити різні наукові позиції та обґрунтувати, зрештою, ті з них, які є доцільними для досягнення мети дисертації. Позитивним є прагнення автора описати поняття мовної особистості, співвідношення понять мова, мислення та свідомість, зокрема мовна й лінгвокультурна свідомості; картину світу як форму організації мовної свідомості.

Не зайве наголосити на тому, що навіть вагомим напрацюванням, які

стосуються статички мови, аж ніяк не можуть претендувати на вичерпність, не кажучи вже про незаперечну істину. Звернімося хоча б до проблеми картини світу, що трактують її «як результат одночасного сприйняття й конструювання дійсності в межах конкретної культурної традиції» (с. 44). Її основою є концепти, що вербалізуються через мовні засоби.

Заслугує на увагу підрозділ 1.3. «*Концепт як ментально-культурна одиниця лінгвокультурної свідомості*», у якому проаналізовано функційні вияви концепту: пізнавальний (участь у процесах осмислення й категоризації дійсності), мнемонічний (збереження знань про світ), структурувальний (організація інформації в межах певної картини світу), орієнтаційний (допомагає інтерпретувати нову інформацію через уже наявні схеми), а також етнокультурний, пов'язаний із передачею колективного досвіду, цінностей і уявлень через мову, а також наголошено на його польовій моделі, яка забезпечує структурне розмежування ядра та периферії.

У другому розділі «**Експериментальне дослідження асоціативних полів концептів ВІЙНА і МИР**», що складається з трьох підрозділів, комплексно схарактеризовано методику проведення асоціативного експерименту зі студентами-гуманітаріями Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна і Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (загальна кількість респондентів – 589). Застосування п'ятирівневої класифікації асоціативних реакцій дозволило авторці багатоаспектно описати їхні структурні, формально-граматичні, конотативні, логіко-когнітивні та семантичні особливості. Такий підхід дав змогу максимально повно описати специфіку асоціювання та структуру асоціативного поля кожного з досліджуваних концептів. Українським є підрозділ «**Мовний розподіл реакцій асоціативних полів. Прояви білінгвізму**», у якому приділено увагу мовному розподілу реакцій, адже тема українсько-російського білінгвізму набула особливої актуальності в контексті аналізу мовної свідомості українців після початку

повномасштабного вторгнення. Отримані результати підтвердили, що мовна ситуація в Україні й досі перебуває в силовому полі російської мови, адже частина респондентів подавала реакції російською мовою. Позитивним є те, що ці реакції мають зазвичай формальну відмінність (мову реалізації), тоді як їхнє семантичне наповнення загалом не відрізнялося від українських відповідників.

У третьому розділі «Асоціативні поля концептів *війна і мир* як репрезентанти мовної свідомості студентів-гуманітаріїв» виваженим постає аналіз асоціативного поля, сформованого навколо слова-стимулу *мир*, що демонструє прагнення мовної особистості до позитивної, емоційно забарвленої ідеалізації цього концепту, семантичну структуру асоціативного поля в роботі репрезентовано 16 групами.

У структурі асоціативного поля *мир* авторка намагається послідовно виокремити ядро, приядерну зону, напівпериферію і периферію. До ядра зараховано асоціації *спокій, щастя, злагода, голуб*, приядерну зону формують реакції *радість, любов, добро, життя, свобода, дружба, небо, тиша, світло, сонце, гармонія* тощо. У зоні напівпериферії, як наголошує здобувачка, наявні реакції, які мають чітку кореляцію з ядерною і приядерною зоною, такі як *добробут, всесвіт, лад, легкість* тощо, а також низка символічних реакцій *світле небо, голуби, мирне небо, синє небо*, проте розмитою постає периферійна зона реакцій.

Концепт *війна* «у свідомості українського студентства постає не лише як історико-політична подія, але й як глибоко особистісна і травматична категорія, яка включає екзистенційні страхи, моральне оцінювання подій і персоніфіковані образи ворога» (с.95). Ядерна зона складається з реакцій *ненависть (54), зло (45), злість (38)*, які оприявлюють емоційний складник, а саме почуття, які респонденти відчувають по відношенню до ворога. Приядерна зона містить реакції *недруг (31), війна (28), агресія (27), страх (27), небезпека (24), противник (21), росія (20), супротивник (19), боротьба*

(15), друг (13), протистояння (13), агресор (12), ворожнеча (12), зброя (11), смерть (11) (с.111).

Завершують дисертаційну роботу висновки, які випливають з обстеженого матеріалу. Вони переконують у тому, що завдання наукового дослідження повністю виконано.

Дотримання академічної доброчесності в дисертації та наукових публікаціях. Відсутність академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Аналіз тексту дисертації Євгенія Андрійовича Васянович дає підстави стверджувати, що здобувачка дотрималася вимог академічної доброчесності в повному обсязі.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Відзначаючи вагомий здобуток виконаного дослідження, висловимо свої зауваження й побажання, що мають переважно дискусійний чи рекомендаційний характер.

1. Дисертантка демонструє комплексний підхід в аналізі **асоціативного поля концептів ВІЙНА і МИР у лінгвокультурній свідомості студентів-гуманітаріїв**, проте окремі твердження потребують додаткового уточнення. Зокрема автор зазначає, що «МИР є первинним, природним і бажаним станом, тоді як ВІЙНА – вторинним, реактивним, зумовленим зламом звичного порядку речей. Така асиметрія проявляється навіть у способах формування приядерних зон: у полі миру домінують уявлення про дім, родину, дружбу, довіру, природу та побутові маркери безпеки, натомість у полі війни – конкретні процеси руйнування, насилля, бойових дій, а також актори конфлікту. Таким чином, мир постає як норма існування, війна – як радикальне її порушення» (с.213). На нашу думку, це певне спрощення процесів, ситуація є значно складнішою у філософському й лінгвокультурологічному вимірі.

По-друге, дисертантка докладно зупиняється на різних підходах до дослідження концептів, слушно вказуючи на відсутність єдиного визначення

цього поняття, що зумовлене об'єктивними чинниками, а саме багатоаспектністю цього явища. Проте в роботі не запропоновано робочої дефініції концепту, що достатньо чітко окреслювало б предмет дослідження.

По-третє, дискусійним є твердження авторки, що «мовні закони зробили неможливим використання російською в державних та освітніх установах» (с. 73), зокрема мої соціолінгвістичні дослідження мовної ситуації в місті Києві упродовж 2023–2026 років не підтверджують цієї тези.

По-четверте, постає питання, чи впливають на реакції респондентів їхні гендерні характеристики? Чи є такі характеристики суттєвими в побудові асоціативних полів досліджуваних концептів?

По-п'яте, у роботі трапляються стилістичні, орфографічні та пунктуаційні помилки.

Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей. Усі представлені міркування не мають характеру зауважень, а є роздумами щодо актуальної проблематики дисертаційної роботи Є.А. Васянович.

Уточнено окремі поняття, що становлять основу термінологійного апарату низки актуальних напрямів сучасної лінгвоукраїністики, зокрема мовна особистість, лінгвокультурна свідомість, концепт, поняття, лінгвокультурний концепт, мовна картина світу, концептуальна картина світу. Досліджено методику вивчення і репрезентації лінгвокультурного концепту та доповнено її крізь призму аналізу концептів ВІЙНА і МИР, вияскравлено перспективи подальших досліджень.

Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам. Дисертація Євгенія Андрійовича Васяновича «Асоціативні поля концептів ВІЙНА і МИР у лінгвокультурній свідомості студентів-гуманітаріїв» відповідає наказові Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (зі змінами) та «Порядку присудження

ступеня доктора філософії», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44 (зі змінами), а авторка роботи заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія.

Офіційний опонент –

доктор філологічних наук, професор
завідувач кафедри української мови
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Михайло ВІНТОНІВ

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 20:52:15 12.05.2026

Назва файлу з підписом: Vintoniv_M.O_vidhuk.pdf.asice
Розмір файлу з підписом: 5.2 МБ

Перевірені файли:
Назва файлу без підпису: Vintoniv_M.O_vidhuk.pdf
Розмір файлу без підпису: 5.9 МБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: ВІНТОНІВ МИХАЙЛО ОЛЕКСІЙОВИЧ
П.І.Б.: ВІНТОНІВ МИХАЙЛО ОЛЕКСІЙОВИЧ
Країна: Україна
РНОКПП: 2615713158
Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА
Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 20:52:15 12.05.2026
Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"
Серійний номер: 5E984D526F82F38F04000000D27D110216714A07
Алгоритм підпису: ДСТУ 4145
Тип підпису: Удосконалений
Тип контейнера: Підпис та дані в архіві (розширений) (ASiC-E)
Формат підпису: З повними даними для перевірки (XAdES-B-LT)
Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2026.04.06 13:00